

CRISIS. INSOMNIA IDENTITY**Otilia Sîrbu****Lecturer, PhD., „Hyperion” University of Bucharest**

Abstract: Image studies is not about explaining or pinpointing the hypothetical „character” or „temperament” or any race or nation. The imagologist studies statements and texts, and keeps aloof from making, or entering into an argument with realworld truth claims for these (e.g. climatological or biological determination) are usually essentialist reifications.

Keywords: image, nation, argument, determination, truth, crise

De unde am veni, oriunde ne-am duce, orice ai vrea să faci sentimentul de nesiguranță, de angoasă, de încercări care pot duce în nelimită ființa umană sunt dominante în orice aspect al realității, al cotidianului desăvârșit prin media și canalele virtuale de comunicare. Fiind într-o vizită la Bruxelles, cineva mă întreba cum percep intensitatea cuvântului corupție folosit în media românească. I-am răspuns că e un cuvânt al zilei care are aceeași relevanță ca și cuvântul criză și ca și multe altele. Motivele sunt bine știute. Nu ele ne interesează în acest expozeu, ci teama de ele, felul coagulant de a te raporta ca ființă umană la o lume care îți numără pașii și te asigură că ei duc spre o lume a nesiguranței, chiar a unei crize ce poate fi coruptibilă sau nu.

„Krisis” este un concept fundamental ce vine din greaca veche și șansa lui de a se impune în primul lingvistic este faptul că nu poate fi substituit cu nimic altceva. Derivă din „krino”, „krinein” („a tranșa”, „selecționa”, „a decide”, „a judeca”, „a se lua la întrecere”, „a se certa”, „a lupta”) *krisis* aparține și înțește o finalitate invariabilă cu un rezultat definitiv. Ca exemple ale acestei stări definitive de lucruri ne putem raporta la Tucidide care definește ca „decisive” bătăliile împotriva perșilor sau în domeniul politicii în care Aristotel consideră deciziile politice ca fiind „judecări tranșante și juste”.

Termenul a fost preluat și în teologie, unde „*krisis și iudicium*” au obținut din perspectiva Noului Testament, un sens nou, definitiv: Judecata lui Dumnezeu. O judecată care se referă fie la Judecata de Apoi, fie la revenirea lui Hristos, conceptul este amprentat în conștiința credincioșilor și nu numai.

Acest concept „criză” implică nu numai timpul, nu numai felul în care trebuie gestionat, ci și felul suprapus prin neșansa de a fi gestionat, obligația de a anticipa viitorul dar și imposibilitatea de a o face. De aici nesiguranța, teama, imposibilitatea de a prognoza viitorul în termeni concreți, descifrabili, asiguratorii.

Criza este un permanent decalaj cantitativ și calitativ, o discrepanță între așteptare și finalitate, între producție și consum, între cerere și ofertă, între pace și război.

„*Jacob Burckhardt, de exemplu, a înțeles să prezinte constante antropologice care, în articularele lor istorice, au condiționat anumite momente de criză. Pentru el, una din crizele istorice singulare a fost perioada popoarelor migratoare care a favorizat înființarea unei biserici cu pretenție de universalitate. Pe lângă aceasta, a mai considerat un moment de criză remarcabil doar epoca modernă, o criză de durată cu sfârșit deschis*”¹

Ceea ce trăim astăzi prin migrație, o alta decât cea „a popoarelor migratoare ce au înființat o biserică cu pretenții de universalitate” este o criză tot cu pretenții de universalitate

¹Reinhart Koselleck, *Conceptele și istoriile lor*, București, Editura Art, 2009, p.184

în numele uneia sau alteia din națiunile ospitaliere cu migranții neostoțiți în demersul lor.

În concepția (și nu numai) domnului Benjamin Boudou, cercetător în științe politice, „*criza migratoare este mai întâi o criză a identității europene*”. În ceea ce mă privește, consider că este o criză a unei identități mondiale și că ea vizează pe oricine, fie că e vorba de politicieni hulpavi în demersurile lor populiste, fie de simplul cetățean care asistă la acest spectacol într-o stare de insomnie identitară.

Ospitalitatea este o practică în aparență simplă și universal împărtășită și atunci i se cuvine o definiție generică, conform teoriei domnului Benjamin Boudou. Așadar ospitalitatea este o instituție care reglează raporturile între cel care oferă și cel care primește constând într-un proces de familiarizare reciprocă (a face cunoștință, a întreține o relație). Ospitalitatea are funcții diferite: fapte de binefacere, identificarea străinului dar și asimilarea lui, integrarea temporară a invitatului, ea fiind redusă la o virtute particulară, intimă, personală, conform datelor prezentate în cartea sa²

Si totuși... imagologic...

Omul își delimitează un „univers de siguranță”, în care se simte la adăpost, și pe care-l apără prin ziduri de cetate sau prin sisteme de apărare magică, ca să folosim o formulă a lui Mircea Eliade. *Dincoace* se află el însuși, omul, încuibat în „acasă”, adică în locul unde este bine și armonie. *Dincolo* este necunoscutul dător de temeri motivate, din partea căruia te aștepți la rău, la destrucție, la urât, la dizarmonie.

Oamenii care trăiesc dincoace alcătuiesc o categorie compactă de inși „asemenea”, care se recunosc unii pe alții, care știu la ce să se aștepte unii de la alții, care au fost și ieri împreună și vor fi și mâine – ei sunt cei care au ridicat zidurile de cetate, ei sunt cei care le apără. Se numesc împreună – mai presus de oricare alt nume – „noi”, și se disting în mod voluntar de ceilalți. Iar ca să ajungă aici, anterior ei au trecut prin etapa ineludabilă a asumării colective a portrete-lor/imaginilor celorlalți. Altfel spus, a penalizării celorlalți prin imaginile negative, cu ajutorul cărora sunt identificați.

„Străinul” este prin excelență un personaj negativ; nu ar putea fi altfel, decât dacă s-ar lepăda de propriile daturi și le-ar lua pe ale noastre. Klaus Heitmann a atras luare-aminte asupra unui fenomen: odată ce o societate/colectivitate a făcut pasul de a identifica un „străin”, el va face în mod automat și al doilea pas, acela de a-l identifica în postură de „dușman”. Odată identificat ca „dușman”, el se arată instantaneu că este rău, urât și agresiv. Dacă nu era el, ne era mai bine – de aceea suntem supărați pe el.

Lumea s-a clădit ca arhetipuri (mental) – așa cum insistă René Girard în cărțile sale, mai ales în *Prăbușirea Satanei* – pe violență, pe sacrificiul asigurător al *statu quo*-ului, care este un act de violență, pe omorul ritual fondator, care este un act de violență și el, pe putere, care este tot un act de violență. Imaginea despre cei ce nu fac parte dintre „noi” și de la care ne așteptăm, într-un fel sau altul, la acte agresive, este o imagine violentă. Imagologia este modalitatea prin care oamenii sunt incluși în grupul „alor noștri”, unde câștigă sentimentul că se apără, odată ce știu cine sunt ceilalți. „Noi” este o noțiune extrem de rodnică și fundamental violentă, prin care omul este indus ca centru și măsură. Centru, pentru că lumea începe, de jur împrejur, dincolo de delimitările stabilite pentru „noi”; măsură, pentru că toate criteriile după care este judecată și evaluată lumea pleacă de la modelele stabilite prin „noi”.

Este vorba despre ideea de „reprezentare” - „reprezentare a lumii”, așa cum i-a spus Arthur Schopenhauer, în lucrarea *Lumea ca Voință și reprezentare*, autor ignorat cu totul de analiștii de azi ai imagologiei, inclusiv de Émil Durkheim, cel care a introdus conceptul de „reprezentare colectivă”, înțeleasă ca fruct al gândirii colective.

Avem de-a face cu un fenomen inefabil și subtil, perceput, nedeslușit. Serge

²Benjamin Boudou, *Politique de l'hospitalité*, CNRS Editions, 248 p.,

Moscovici, în lucrarea *Fenomenul reprezentărilor sociale*, nu s-a sfiit să recunoască impasul în care se află cercetarea: „Cât despre legile gândirii colective, ele sunt complet necunoscute. Psihologia socială, a cărei sarcină este să le definească, nu este altceva decât un cuvânt care descrie tot felul de generalizări vagi, fără nici un obiect clar asupra căruia să se aplece.“

Imaginea este forma cea mai edificatoare de ceea ce se înțelege prin cunoașterea subiectivă. O cunoaștere conform particularităților subiectului, a prejudecăților lui, a stereotipiilor lui. O cunoaștere *sui generis*. O cunoaștere în legătură cu care nu se pune problema corectitudinii sau noncorectitudinii, pentru că imaginile sunt rezultatul unui raport, astfel că ele sunt corecte doar în legătură cu consecințele aceluia raport.

Dintotdeauna, omul a construit (uneori, în loc de „a construit“, termenul mai potrivit ar fi „a demolat“) imagologic. În atare postură, omul făcea însă proză fără să știe, precum Monsieur Jourdain al lui Molière. Abia în 1985 cineva a atras atenția asupra acestui mecanism atât de obișnuit, de uzual, încât pur și simplu nu i se acorda atenție. „Revelația“ a avut loc la cel de-al XVI-lea Congres Internațional de Științe Istorice, la Stuttgart, în anul amintit, când cercetătoarea franceză Héléne Ahrweiler a prezentat o comunicare a cărei temă era „ imaginea celuilalt“. Practic, de-atunci imagologia a devenit o modalitate de studiu distinct și o disciplină socială de sine stătătoare.

Cercetătoarea în discuție doar identifica, la acel moment, faptul că există o anume poartă pur și simplu neevidențiată până atunci, pe care ea o întredeschidea. Ulterior, cercetările au dus la un conținut mult mai cuprinzător, astfel încât astăzi se recunoaște că există o parte foarte importantă a mentalului nostru, constituit pe imagini asumate automat de toți „ai noștri“, imagini ce sunt un „bun comun“, ce n-a fost supus niciunei cenzuri sau analize, și în care nu intră doar *imaginea celuilalt*, ci și imaginile instituțiilor, a raporturilor umane, a religiei și credințelor etc. Între „ai noștri“, imaginea este „parola“, „semnul de recunoaștere“ pe care oamenii îl schimbă între ei, pentru a-și confirma apartenența.

Astăzi, este un loc comun evidențierea aceluia mecanism care afirmă că „indivizii au nevoie să se compare cu ceilalți pentru a se evalua“. A se evalua, evident, cu scopul aprioric constituit de a evidenția axioma superiorității „alor noștri“ în raport cu ceilalți.

Jean Piaget observa că „pe măsură ce reprezentările progresează, distanțele între ele și obiectul lor cresc“. Într-adevăr, pe măsură ce amplificăm și exacerbam detaliile privitoare la imaginea celuilalt, noi amplificăm, ca stare de consecință, detaliile pozitive ale autoimaginii noastre (iar aceasta este ea însăși un obiect de studiu al imagologiei).

Imaginea (percepția imagologică) este un mit lipsit de *story*, ce se prezintă ca o concluzie, ca un verdict, ca o maximă. Ea este în fond un exercițiu de stereotipie și prejudecată, care însă se afișează pe sine într-o aură de siguranță: imaginile clamează o autosuficiență, o imuabilitate datorată faptului că Dumnezeu este cel care a tranșat astfel lucrurile.

În lucrarea sa *Imagologia literară comparată*, Gheorghe Lascu face următoarele precizări:

„O constantă este totuși punctul de plecare: noțiunea de « imagine », care trebuie luată în sens figurat, și nu de imagine reală, fotografică, a realității străine. Imaginea « imagologică » este o reprezentare concen-trată, simplificatoare, realizată sub forma clișeului, a stereotipului. Ne aflăm, din acest punct de vedere, pe terenul psihologiei, unde imago este o reprezentare, o construcție mentală. Să notăm în trecere că pentru studiul imaginilor reale, conforme cu realitatea, menite să ajute la diagnosticare și tratament, medicina folosește termenul de « imagistică ». Imagologia operează cu reprezentări colective, socializate, ce trădează o mentalitate colectivă și care sunt considerate ca reprezentative pentru acea comunitate.

„În afara unei imagologii, să-i spunem, generale, în cadrul cercetării aplicate, s-a impus ca ramură aparte și *imagologia istorică*, cu domeniu de aplicabilitate și material de referință distinct, chiar dacă metodologia rămâne fundamental aceeași. În lucrarea

Imagologie. Imagologie istorică, autorii, Ion Chiciudean și Bogdan-Alexandru Halic, o definesc astfel: „Imagologia istorică studiază imaginile care s-au creat și au funcționat în anumite epoci istorice. Ea analizează modul de proiectare, formare, cristalizare și sedimentare a imaginii celuilalt și autoimaginilor, precum și a imaginilor induse în mod deliberat, urmând anumite modele de strategii, pe baza izvoarelor istorice. Imaginile constituite pe baza izvoarelor istorice au trăsături și caracteristici proprii care le individualizează: poartă amprenta orizontului de interpretare a epocii, a subiectivismului și a intereselor prin care sunt percepute și filtrate evenimentele; sunt puternic influențate de mentalitățile dominante în epocă“.

E de precizat însă că sunt motive să credem că radicalismul pe care tocmai l-am semnalat se manifestă ca atare doar începând dintr-un moment anume, cu determinații precise din punct de vedere istoric, a căror evocare sumară este de folos studiului de față. Reîntorcându-ne în timp...

Istoria Imperiului vechi este liniară, un adevărat izolaționism – „Primul Imperiu“ (pri-mele șase dinastii) orientându-se spre sine și nemanifestându-se în afara Țării Nilului nici militar, nici cultural. Este epoca marilor construcții, a marilor piramide, epocă dominată de o spiritualitate cu totul excepțională, dar ale cărei detalii sunt în cea mai mare parte ne-cunoscute nouă. Însă la sfârșitul dinastiei a VI-a totul se surpă – tot dinăuntru, fără participare străină, dinafară. A fost ceva din zona ideii de „revoluție“ spirituală și religi-oasă, care a năruit vechea lume năruind principiile pe care era așezată ea. Distrugerii, jafuri, omoruri (adică lucruri neîntâlnite îna-inte) se produc din nordul până în sudul Egiptului.

Perioada aceasta de beznă (pe care egiptologii o numesc „Prima perioadă intermediară“) durează circa două sute de ani. Apoi, Egiptul se reconstruiește în datele lui politice anterioare – niciodată însă în datele spiri-tuale de dinainte. Ca detaliu simptomatic: ideea de piramidă grandioasă, ca operă a întregului popor, cu toate semnificațiile ei exoterice și esoterice, rămâne exclusiv o minune a trecutului; la un moment dat apare o „modă a piramidelor“, dar va fi vorba de micropiramide, cu semnificație strict indivi-duală, făcute pentru cutare sau cutare rege și discreditând sensul „piramidei“ la nivel de „mormânt“.

Imperiul de Mijloc a adus o mare prospe-ritate economică egiptenilor, nemaîntâlnită înainte; comerțul a luat un mare avânt. Egiptul renunță la izolaționism și începe să privească tot mai insistent spre „necesități“ identificate în afara granițelor vechi. Expe-dițiile faraonilor în Nubia dar mai ales în Palestina și Siria asigură piețe noi. Egiptul devine o mare putere, care face legea în zonă.

Contactele acestea cu străinii asigură un sentiment nou, acela al adversității față de ei, față de credințele lor, față de obiceiurile lor, față de felul lor de a se comporta. Adversitatea nu e radicală la început, ci va deveni astfel pe fondul unui eveniment cu repercusiuni extraordinare: e vorba de venirea hiksoșilor în postura de cuceritori ai Egiptului, în secolul al XVII-lea, care s-a produs ca o lovitură de trăznet, ce a năruit o stare de siguranță mentală. Din cauza acestor cuceritori, a felului în care i-au umilit pe egipteni înstăpânindu-se în țara lor, egiptenii deprind adversitatea etnică, învațătura de prim-plan până în perioada elenistă.

Imperiul de Mijloc a adus o mare prospe-ritate economică egiptenilor, nemaîntâlnită înainte; comerțul a luat un mare avânt. Egiptul renunță la izolaționism și începe să privească tot mai insistent spre „necesități“ identificate în afara granițelor vechi. Expe-dițiile faraonilor în Nubia dar mai ales în Palestina și Siria asigură piețe noi. Egiptul devine o mare putere, care face legea în zonă.

Contactele acestea cu străinii asigură un sentiment nou, acela al adversității față de ei, față de credințele lor, față de obiceiurile lor, față de felul lor de a se comporta. Adversitatea nu e radicală la început, ci va deveni astfel pe fondul unui eveniment cu repercusiuni extraordinare: e vorba de venirea hiksoșilor în postura de cuceritori ai Egiptului, în secolul al

XVII-lea, care s-a produs ca o lovitură de trăznet, ce a năruit o stare de siguranță mentală. Din cauza acestor cuceritori, a felului în care i-au umilit pe egipteni înstăpânindu-se în țara lor, egiptenii deprind adversitatea etnică, învățatură de prim-plan până în perioada elenistă.

Pe fondul schimbărilor de realități – unele nemaifiind recunoscute și apărând altele noi – se edifică Imperiul de Mijloc, Cel de-al doilea Imperiu egiptean. Acum accentul se pune pe o cu totul altă filosofie de viață, mult mai materialistă, mult mai ancorată în realitate, într-un nou sistem de priorități, în rigorile cotidiene.

Toate aceste date imagologice pot demonstra realitatea unui timp care migrator prin felul de a se raporta la „noi” și la „ai noștri” poate redefini această realitate a zilei de azi a ceea ce este migrația, ca stare identitară insomniacă.

Această realitate a migrației devine în fiecare zi din ce în ce mai neputincioasă în raport cu macabrul ei Recordul numărului de migranți și al refugiaților care au transformat Mediterana într-un imens cimitir nu depășește numărul politicianilor care acceptă în numele populismului această realitate. Nici numărul cetățenilor care suferă de o insomnie identitară și curajul de a protesta nu este unul insignifiant. Cifrele pe care le am poate nu sunt ultimele: din 300.000 de migranți care au traversat Mediterana, peste 2500 sunt morți, „un drum al morții”, conform unei definiții a Inaltului Comisariat al Națiunilor Unite. O realitate macabră... în stare de insomnie identitară...

BIBLIOGRAPHY

ELIADE, Mircea, *Imagini si simboluri*, Bucuresti, Editura Humanitas, 1994

DRAGAN, Ioan, *Paradigme ale comunicarii de masa. Orizontul societatii mediatice*, partea I, Bucuresti, Casa de Editura si Presa "Sansa" S.R.L., 1996

DUTU, Alexandru, *Literatura comparata si istoria mentalitatilor*, Bucuresti, Editura Univers, 1982

LAZARESCU, Dan, *Imagologia - o noua disciplina sociala de granita*. in Magazin istoric nr. 4(301), aprilie 1992

MOSCOVICI, Serge, *Psihologia sociala sau masina de fabricat zei*, Iasi, Editura Universitatii "Al. I. Cuza", 1994

NECULAI, Adrian, (coordonator), *Psihologia campului social: Reprezentările sociale*, Bucuresti, Societate Stiinta si Tehnica S.A., 1995

ZLATE, Mielu, *Fundamentele psihologiei*, Bucuresti, Editura Hyperion XXI, 1984

CULDA, Lucian, *Procesualitatea sociala*, Bucuresti, Editura Licorna, 1996

CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, *Dictionar de simboluri*, vol. 1, 2 si 3, Bucuresti, Editura Artemis, 1994

DURAND, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Bucuresti, Editura Univers Enciclopedic, 1998

SOWELL, Thomas, *A Conflict of Visions*, New York, Basic Books, 1987

ZLATE, Mielu, *Psihologia mecanismelor cognitive*, Iasi, Editura Polirom, 1998